

ETE – 142

**TASARIMIN YENİ BELİRLEYENİ OLARAK
YENİ BİREYSELLİKLER**

"Endüstride-Tasarımda-Eğitimde 40 Yıl Sempozyumu

7-9 Aralık 2011

MSGSÜ ENTAS Bölümü

Tasarımın, özellikle de endüstriyel tasarımın çağdaş yirmi yılı, siber uzamın yeni insan tipini tatmin etmeye çalışıyor. Uzamda çalışan (esnek üretimle, siber iş sistemlerinde), yaşayan (havalanlarında ve göç alanlarında) ve iletişen (internette) bu yeni insan tipi, endüstriyel tasarımın hem nesnesi hem de öznesi olmayı sürdürüyor.

Elliot ve Lemert'in sosyal şeyler modeli'nin, *yeni bireyselliklerin, endüstriyi yönlendiren en önemli öge* olduğunu 2005'te bildirmesinden bu yana, Bourdieu, Sennett ve Carrigan arasında bu yeni insan tipinin sadece tüketici mi olduğu, yoksa duygusal, kültürel ve ekonomik alanlarda yeni belirlemeleri talep etmekte mi olduğuna dair önemli bir tartışma yürütülüyor. Bourdieu: "Sosyal ilişkilerin salt iktisadi olmayıp, aksine kültürel, kimliksel ve sosyal olduklarını"; Carrigan: "İnsan ilişkilerinin dikotomilerden ibaret olmadığını, aksine alma- verme davranışlarını çok daha karmaşık yapılar olduğunu"; Sennett ise "İş ve çalışma alanlarını dönüşmesi yoluyla, bu yeni bireyselliğin tehlike çanları çalan bir yalnızlaşma olduğu"nu söylemekte.

İnsanın eşya ile ilişkisini salt karşılıklılık veya eşitlik ilişkileri içinde gören geleneksel modellerden, siber dünyanın yeni bireyselliklerin bu geçişlerin temel öğeleri nelerdir ve bu yeni insan bireyselliğinin talepleri, arzuları, alışkanlıkları nelerdir? Nasıl biçimleniyor ve bu yolla tasarımı nasıl biçimlendiriyorlar? Bu bildiri, yukarıdaki konuları Elliot ve Lemert'in "Yeni Bireysellikler" kavramı çerçevesinde tartışmayı, böylece Endüstriyel Tasarım alanına, bu yeni insan tipini anlamaya ve yeni alanlara eleştirel olarak bakabilmeye dair bazı öneriler sunmayı hedefliyor.

Anahtar Sözcükler: Yeni bireysellik, Altın kaplamak, İşe yaramazlık kabusu, Zanaatçılık, Markalaşma

GİRİŞ

Tasarımın yönelimleri, elbette ki sosyal bir dünyaya doğrudur. Hele Endüstriyel Tasarım teriminin bizahiti kendisi, yaratıcılık ile (öznel) zorunluluklar (nesnel) arasındaki gerilimden sürekli beslenir; daha ötesi, bu gerilimlerin çeşitli kuram/retorik ve metaforlarıyla habire beslenen bir sosyal'in mevcut durumunu da içerir, üretir ve yeniden üretir.

Oysa, sosyal dünya tanımımız her daim değişir ve yeniden tartışılır. *Yeni bir sosyal* anlayışıyla karşı karşıyayız: Bu yeni sosyal'in ne olduğunun, özellikle endüstriyel tasarım temelindeki eski ideaların, yani "ihtiyaç temelli yaratıcılık" vb. nin tekrar tanımlanmasını da gerektiriyor.

İhtiyaç vs. haz çelişkisinin, ikiciliğinin (dikotomisinin) tüm eski tartışma zeminleri, şimdi failin egemen olduğu yeni bir *sosyal dünya* anlayışına doğru ilerliyor. Bu faili geçmişte yapısal/ sistemsel/ *socius*'un bir ögesi

olarak; sistemi de alt yapının (iktisadi) üstyapıyla (kültürel değerler sistemi) olan diyalektik ilişkisi temelinde kurgulayan eski sosyal dünya; şimdilerde başka bir fail/aktör tanımıyla karşı karşıya. İnsanı bir *Pşise*, sonu gelmez bir oluş (*becoming*) süreci içinde, asla tamamlanmamış bir benlik (Sennett. 2002:140), sosyal dünyayı da parçalanmış görüntülerden ibaret olarak gören bu yeni anlamlandırma çabaları; geleneksel olarak insan-eşya ilişkisinin temelini kullanma/eşitlik/karşılıklılık kavramlarıyla kuran, Kumar'ın tespitiyle “tasarım ile uygulamanın katı bir şekilde ayrı tutulduğu” (1999:33) eski tanımlarla oldukça çelişiyor.

Bu çalışma, bireyi, insan varlığının temelini koyan ve varlık sorunsalını bireyselleşme ve bunun yeni görünüşleri üzerinde kuran yeni yaklaşımlar, özellikle de Bourdieu, Sennett ve Carrigan arasındaki “Yeni bireysellikler” tartışması temelinde ele almayı hedefliyor. Bu tartışma A. Elliot ve C.C. Lemert'in 2006 ve 2009 yıllarında yayınladıkları *Yeni Bireysellikler* kavramı temelinde kurulacaktır. Lemert ve Elliot'un yeni insan tanımını ekonomik altyapısal süreçlerden kopartmayan ancak özcü olmayan bir ‘kendini gerçekleştirme teması’na temel alan bu yeni kavramsallaştırmasına; Sennett *Markalaşma, Altın Kaplamak, İşe Yaramazlık Kabusu ve Zanaatkarlık* metaforları ile, Carrigan yeni bireyselliklerin dönüştürücü kapasitelerinin imkansızlığı ile ve Bourdieu ise *Habitus* kavramı ile dahil olurlar. Bu tartışmalar, Endüstriyel Tasarım alanına bu yeni insan tipini anlamayı ve yeni alanlara eleştirel olarak bakabilmeye dair bazı öneriler sunmayı hedefliyor.

BİREYSELLİK VE BİREYCİLİK TARTIŞMALARINDA ELEŞTİREL REALİZMİN GİRİŞİMLERİ:

Lemert ve Elliot çalışmalarında yeni insan tipini tarif etmeye botoks ve 30DD boyutlu (95 beden) büyük göğüsler için harcadığı 50.000 \$lık para sayesinde hayata katılmaya hak kazanan Kelly Just'un öyküsünü anlatarak başlarlar: Kelly'nin 30DDlik göğüsleri sayesinde bu plastik kutlama kültürü, bu hazır kimlik endüstrisi, onu 9-6 işinden azade kılmış ve 'gerçek' kimliğini almaya hak kazandırmıştır. Lemert ve Elliot'a göre neo-liberalizmin 'artık toplumun olmadığını, sadece aile ve bireysel hayatların varlığını kutladığı' büyük güne şükranlarını sunan tüketim endüstrisi, sadece bireylerin yaşam kültürünü ve harcamalarını yöneten altyapısal bir sistem değişikliği önermemektedir; dahası bu *do-it-yourself* kültürü, hepimizi kendi hayatlarımızın girişimcisi kılmaktadır (2006:3).

Talep etmenin yerini arzunun, liberal bireyin yerini *atomize tekilliklerin* (Bauman, 2010) aldığı bu yeni düzen; sisteme karşı özgürlükçü 'kendini gerçekleştiren insan'ı neo-liberal bir 'sistemi onaylayan'a dönüştürdü. Ekonomik altyapısal belirlemeler, yerini sözün ve görüntünün, hatta vaadin egemenliğine, kişinin kendini parlatmasına ve amaç yoksunluğuna bıraktı (Honneth. 2004).

Lemert ve Elliot'un *Yeni bireysellikler* kavramı her halükarda, birey ve bireysellik kavramlarına getirilmiş en köklü ve en yeni eleştiri niteliğinde olmaları nedeniyle dikkati hakediyorlar. Ancak, düşünceleri aynı zamanda salt bireysellik kavramına odaklanmaları ve maddi dünya ile küresel güçlerin yapı-fail ikiliğine karşı bir yeni önerme sunmadıkları için de eleştirilmeyi hakediyor (Carrigan, 2010).

YENİ BİREYSELLİKLER: YENİ İNSAN VE İMALATÇILARI.

Bireysellik ve bireycilik tartışmaları liberal düşüncenin olgunlaşmamış bir biçimi olarak Jean-Jacques Rousseau ve Benjamin Franklin'in tanımlarında kendisini bulur: Aydınlanmacı politik felsefenin temelini oluşturan bu anlayışa göre, birey grubun, sistemin ya da ailesinin baskısı/uyarıları ne yönde olursa olsun kendi özgün iradesini ve aklını çıkarları doğrultusunda kullanabilen 'kişi' olarak tarif edilir. Liberal söylemin anaakımından ayrılan hayli tartışma ve farklılaşmalar olsa da, günümüzdeki geç modern bireysellik tartışmalarında üç temel akım ayrışır: Adorno ve Habermas'ın başını çektiği 'Maniple Edilmiş Bireysellik' anlayışı (1920-49); Bell, Putnam, Sennett ve Bellah'ın öncülük ettiği 'İzole Edilmiş Yoksunluk' (1950-1989) ve Beck ve Giddens'in ortaya attığı 'Kendine Kapanmış¹ Bireyselcilik'(1990 ve sonrası) (2006: 150-171).

Lemert ve Elliot'un açıklama yolunu izleyerek, bireysellik ve küresel çağdaki dönüşümlerine dair açıklamalara hızlıca göz atmakta fayda var. Önceliği, küresel istemin tariflerini materyalist ve realist açıklamalarla yapanlara vereceğiz: Bunlara göre küresel sistemin (ya da küresel kapitalizmin) önceki kapitalist dönemlerden çeşitli farklılıkları vardır: İşkollarında ve işyerlerinde hızlı esnekleşme, aracılık ilişkilerinin yeni biçimi, sanayi üretiminin ihtisaslaşmasında yeni odaklar, üretimin ileri Üçüncü Dünya Bölgelerine kaçıışı, hizmetler sektöründeki çeşitlenme ve artışlar, sermaye birikiminin mali sermayeyle beslenmesi ve mali sermayenin küreselleşmesi, uluslararası ticaret ağlarındaki hızlı trafik, iş/çalışma yaşamının günlük hayata baskınlığı, haberleşme ve malumat (*information*) teknolojisindeki yenilikler sayesinde gelişen yanlış bilgilenme ve dedikodu ağlarının hayata egemenliği vb.

¹ *Reflexive* teriminin bu metinde açıklayıcı bir karşılığı olarak.

Bu yeni düzen, nasıl bir insan tipini geliştiriyor? Piore ve Sabel için bunların sonucu 'kolektif bireysellikler'in gelişmesi; Aglietta, Boyer ve Lipietz'in içinde bulunduğu Düzenleme Okulu için, 'küresel kapitalizmin geliştirdiği esnek işgücü', Lash ve Urry için 'örgütsüz kapitalizm', Hall ve Jacques için ise 'antagonizma ve direniş bölgelerinin dallanıp budaklanması, yeni öznelerin, yeni toplumsal hareketlerin, yeni kolektif kimliklerin ...ve değişimin yeni kurucularının ortaya çıkması'dır. (bkz Kumar, 1999: 65-74).

Oysa, Elliot ve Lemert, bu sürecin en çok insan varlığı üzerinde yarattığı tahribata odaklanmak gerektiğini belirterek; şimdiye kadar sadece materyal temeli kurulmuş olan yeni bireycilik anlayışının, psikoanalitik yorumlarını temele almayı önemsemişlerdir (2006: 73). Onlara göre yeni bireyselin dört temel bağlamı vardır: Kendini-sonsuz-yeniden keşfin önemi, hazır-değişim'e yönelik bitmez bir açlık, kısa-vadeciliğin önceliği ve son olarak da hızın önlenemez cazibesi (Elliot & Lemert. 2006:10-12).

Özellikle, 2006'dan sonra, küresel sistemin materyal önemine yeterince odaklanmadıkları yönündeki hayli sert eleştirilere; 'küresel sistemin son derece dar bir iktisadi analizinin yapılmakta olduğunu, asıl dikkate alınması gerekenin, bu sistemin yarattığı yeni insan tipine yönelmesi gerektiğini...küreselin şimdiki analizinin dışsal bir analiz olduğunu...bu yeni bireyselliğin sistemin yeniden üretimi, ondan kaçış, eklenme, dönüştürme vb. yanıtları olarak ele alınması gerektiğini' söyleyerek karşılık vermektedirler (2006: 64).

Elliot ve Lemert'in, küresel sisteme dair bakışının *eskatolojik*² olduğunu kolayca iddia edebiliriz: Nasıl olur da, hakikaten yeni topluma, yeni bir dünyaya geçmekte olduğumuza inanırız? (Kumar, 1999: 200) Nasıl olur da, hem tüm dünyada benzer süreçlere ve bunun yarattığı insan tipinin aynılığına böyle odaklanılmıştır? Dahası, nasıl olur da, insan özne, kendiliğinden olmasa da, bu süreçte, varlığını sisteme feda etmeye böylesine razı olmuştur? Özellikle Bauman, böylesi bir tektipleştirmeye; “bireysel özne” ile ‘kendisinden kültürel-normatif beklentilerin olduğu bireysellik’ arasındaki ayrıma dikkati çekerek karşılık verir. Ona göre, “öznenin ontolojik davranışları ile, öznenin kültürel ve yapısal saiklerle yüklendiği özne rolü arasında önemli bir ayrım vardır” (Bauman, 2010: ???). Öyleyse, “hangi mekanizmalar, insan özneyi, fail durumundan sıyrılıp, beklentileri gerçekleştirmeye ikna eder/zorlar?” diye sorabiliriz. Failin, özcü olmayan bir yorumunu yeniden kuran Bourdieu, Sennett ve Carrigan’ın yanıtları; bize öznelliğin düşünümünün altyapısal temelden bağımsız olmayan ancak onu uyuma, itaate, anlaşmaya ve pazarlığa yönlendiren mekanizmalara dikkat çekmektedirler.

Habitus, İşe Yaramazlık Kabusu ve Markalaşma Beklentisi

Bourdieu *habitus* kavramını ‘sınıfımın bana verdiği içselleştirilmişlikler’ olarak tanımlar. Bu içselleştirilme, bir tür yatkınlıklar sistemi olarak iş gören; geçmişteki tecrübeler ve bunlar üzerinde işleyen algıları, planları, takdirleri ve davranışları belirleyen; oyunun kurallarını değerlendirirken ve ittifaklarında oldukça gevşek bir yaşam alanı’dır (Bourdieu, 2005: 13-33). Bu yaşam alanı, kapalı devrevi olmayıp, imkansızlığı ile anlaşılabilir, *Habitus*, bize “toplumun her anında, bir toplumsal konumlar kümesiyle

² *Eskatolojik* Tarih: Tarihin düz çizgisel olarak ilerlediğini savunun, başlı ve sonlu bir tarih anlayışı olan. Tarihin kutsal bir okunması olarak.

karşı karşıya olduğumuzu gösterir...bağlantısal olarak tanımlanan etkinliklerle, örneğin mal kümeleri arasında çeşitli benzeşiklikler bulunmaktadır'. Diğer bir deyişle, 'toplumsal konumlar, yatkınlıklar ve tavır almalar, yani toplumsal eyleyicilerin pratiğinin birbirinden çok farklı alanlarda yaptıkları tercihler arasındaki ilişkinin çözümlenmesinin en gerekli ilk okumasını verir' (Bourdieu, 2005: 17). *Habitus*, gevşek işbirlikleri ve geçici rasyonel kontratlardan, faydacılık ve *homo economicus*'dan çok daha ileri ve derin bir bağlar ağını gösteren, içsel ve dışsal yaptırımların, nesnel ile öznel arasındaki gerilimlerin arabuluculuğunu üstelenen Weberci bir kavramdır. Günlük hayatın algılarımızı, kapasitemizi sınırlayan *doxa*'sına karşı, kendimizi açabileceğimiz sonsuz bir girişim, üzerine kurulduğu, geçmişten miras kalan koşullar; şimdinin olanaklılığı, sınırları ve geleceğe yönelik kurgularıyla, özne, böylece tarihselliği, zaman içinde hareketi ve kendini sunma kapasitesinin yaşam evrenini kurar (2005: 128-129, 149-152). *Habitus* ile failin olanakları genişler ve çıkarsız bir kendini sunma kapasitesine sahip olur. *Habitus* kavramı, Bourdieu'nun deyişiyle, yatkınlıksal eylem felsefesinin kazanımlarını devreye sokarak, özneye itibarını iade eder (2005:11).

Bourdieu'nun kavramı, örneğin Carrigan'ın daha basitleştirilmiş itirazıyla da bütünleştirilebilir: Sosyal yapının Comte'cu *statik ve dinamik* öğelerini anırtır biçimde gelişen bu tartışmaya, Carrigan; öznel (maddi yaşam) ve nesnel (küresel yaşam) ayrımının *habitus* kavramının öncülüğünde aşılacağına, *habitus*'un nesnel ile öznel dünya arasındaki bağdaştırıcı rolüne dikkati çekerek' (Carrigan, 2010: 392) katkıda bulunur. Carrigan, Lemert ve Elliot'un önerdiği üzere, 'küreselin getirdiği çeşitli yenilikler ile kendi yaşam alanları arasındaki çelişkiyi gidermeye yönelik olarak seçimler üzerine işleyen bir tercih sistemi anlayışının; sosyal hayatı

açıklamakta bir amalgam olarak... basit bir *boş gösteren (empty sign)*, kamusal ile özel arasında basitleşmiş bir formulasyon, bir indirgeme olarak kaldığını' iddia etmektedir (2010: 394).

Üretim ilişkilerinin insan üzerine etkileri, sosyal bilimlerin en çok tartışılan ve en caalıcı konularından birisidir. Konuyu üretim araçlarının ideolojisinden çıkartarak tartışan Bauman için "iş ve çalışmanın postmodern koşulları kişiyi işçilikten yoksulluğa itmekte, çalışanın yerini yoksul almakta (1999) yeni düzen artık parçalanmış bir hayatı, yasaları olmayan bir ahlakı (2001) meşru kılmaktadır. Bauman'ın insanın varlığının artık bu iş ve kent hayatı içinde yoksul ve tüketici olmak dışında bir rolü olamayacağına dikkat çeken çalışmaları, Elliot ve Lemert için bu yeni insanın özü'nü, varolma koşullarını ve kendini ifade biçimlerini çalışmalarının da temelini oluşturmuştur.

Bu kısımdan devam ederek, çalışma ve yeni çalışma koşullarının psikoanalitik çözümlemelerle ilerletilmesi gerektiğini savunan ve elbette Elliot ve Lemert'le bu yönde tartışan, örneğin Honneth (2004) ve Deranty (2008) gibi düşünürleri de burada saymalıyız. Her ikisi de, (Elliot ve Lemert'in tersine) yeni iş ve çalışma koşulları için ve içindeki (nesnel) süreçlerin, insan varlığı üzerine (öznel) ve bunların yeni ilişkilene biçimleri üzerine psikoanalitik analizlerden yararlanırlar. Deranty'nin *prekarya*³ kavramı, küresel ticarileştirme, esneklik, şevkat devleti ve iktidar altında belirsizlik temellerine dayalı (nesnel) yeni bir öznel kimliği işaret etmektedir (Delanty, 2008).

³ Precariat: Proleterya ile precarious'un birleşimi olarak kullanılmıştır

Honneth de Deranty de yeni bireyin iş ve çalışma koşulları tarafından nasıl biçimlendirildiğini tariflemek için Sennett'i kaynak göstermektedirler.

Sennett, bu yeni bireysel varoluşun, yaşam alanları tarafından (iş ve çalışma koşulları) nasıl temellendirildiğini 1972'de yazdığı *Sınıfın Gizli Yaraları*,⁴ 1998'de *Karakter Aşınması; Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri* ve en son olarak da 2006'da yazdığı *Yeni Kapitalizimin Kültürü* adlı kitabında tartışır. 'Son elli yılda devlet ve şirket bürokrasilerini alt ederek daha esnek ve kuralsız üretim süreçlerini gerçekleştiren piyasa ekonomisi; bir yandan insan yaşam alanlarını geçici bir tren istasyonu haline getirirken Küresel Kuzey, Asya ve Latin Amerika'da görülmemiş büyüklükte servetler edildi... Böyle bir büyümenin bedeli de hiç kuşkusuz büyük: çok daha büyük ekonomik eşitsizlik ve toplumsal istikrarsızlık' diyerek yeni dönemi tanımlamaya üretim hacmi ve alanlarında meydana gelen değişimi tanımlayarak başlar Sennett (2009a: 8-10). Bu yeni ekonominin yeni insanı kendisini üç aşamada gerçekleştirmek zorundadır artık: zaman (kısa vadeye yönelmiş geçici ilişkiler), yetenek (potansiyel yeteneğe odaklanma) ve feragat (geçmişini geçmişte bırakma, duygulanımların geçiciliği, geçmişini terketmek). İş, yetenek ve üretimin bu yeni ve alışılmadık biçimi, nasıl olmuştur da, ortak bir kabulle, bireyin alabildiğine boyun eğmesiyle sonuçlanır? (2009a:11, 13).

Sennett bu soruyu yeni iş ve çalışma koşullarının özellikle ekonominin başı çeken sektörlerinde (ileri finansman, modern teknoloji ve yeni hizmet sektörleri) nasıl örneklendiğine dikkat çeker ve bu sektörlerdeki iş

⁴ The Hidden Injury of Class. 1972.; The Corrasion of Character. 1998; The Culture of the New Capitalism. 2006.

koşullarının insanları nasıl buna boyun eğmenin geleceğe giden yol olduğuna ikna etmekte olduğunu gösterir. Bu kurumların kişisel beceri ve yeteneğin özel biçimlerini yeniden formüle ederek, tüketim kültürünü şekillendirilerek yurrtaş'ın bir tüketici haline indirgemekte olduğunu, böylece siyasetin özellikle de ilerici siyasetin buna tabi kılınarak bu akıldışılığın içselleşmiş bir yaşam kültürü haline geldiğini önerir (2009a: 11-17).

Sennett, süreci birkaç anahtar kavramla izlemektedir: *Altın kaplamak ve İşe yaramazlık kabusu* ve bu iki duruma karşı koyabilmek için, yeniden üretimin üretken gücü, değişimin bireyi olabilmek için de *zanaatkarlık*.

Amerikalı işçi sınıfı, beyaz yakalılar ve üretken hizmetler sektörünü inceleyerek geçirdiği uzun yıllar boyunca Sennett, sorunu esas kaynağının iş ve çalışmanın güvencesizleşmesi süreci olduğunu bulguladığını belirtiyor: Büyük mali sermayenin ortaya çıkması, şirket yapılarındaki hissedar profilini değişmesi ve sermaye ile emeğin katmansızlaşması (emeğin her tür iş koşulu ve yeteneğini içselleştirmesi ve sermayenin akışkanlığı) bu yeni dönemin en can alıcı temelini oluşturmaktadır. Emeğin güvencesizleşmesi ve giderek daha kısa vadeli ve daha da kısa vadeli hale gelmesi, *görev odaklı emek*, işçilerin birarada çalışma şeklini de değiştirir. (2009a: 18-49). “Geçiciliğin yarattığı düşük kurumsal sadakat, işçiler arasındaki enformel güvenin azalması ve kurumsal bilginin zayıflaması, bu yeni iş sürecinin üç temel eksikliğidir” (2009a: 49- 55). Beyaz yakalı işleri de kapsayan büreksizlik, artık bir iş için değerli görülmemesi, bir daha hiç seçilemeyecek olma riskinin yüksekliği (*İşe yaramama kabusu*), beyaz erkek ve kadınları çalıştıkları işte kendilerini parlatma yollarını aramaya itiyor, böylece *ertelenmiş bir doyum* duygusu yaşamalarına da neden oluyordu (2009a: 59). Mali ve

sanayi kapitalizmi bitmek bilmez krizleri, her an daha az veya daha fazla bir diğere yaşama geçilebileceğinin umudunu bir artırıp bir azaltırken; işçilerin kendilerini pazarlama umutları, en üsttekilerin kurumsal bilgilenmeleri yoluyla krizleri daha kıvrakça atlatabilmelerinin meşrulaşmasıyla pekişiyor, doyum hep erteleniyor ama eşitsizlik giderek mesafeyle bağlantılanarak artıyordu (2009a: 61).

Sürekli iş eğitiminin ve kendisini ve yeteneklerini sürekli potansiyel olarak varedebilme şartlarının tüm çalışma dünyasını egemenliği altına alması; yaşlanma (40 yaşını geçmek) korkusuyla, işçileri sürekli nitelik değiştirmeye zorlamaktaydı. Kendisini meritokratik⁵ bir yararcılık içinde gerçekleştirmeye çabalayan çalışan; *meritokrasinin* sadece hakedeni ödüllendirici bir sisteme dönüşmesi ve şirketlerin bun düzeni hem yeni işçi almak hem de eskileri elemek için kulanmasıyla kişisel olarak değersizliği içselleştirmektedir (2009a: 93). Bourdieu'nun kitlenin sesizce işlemez duruma getirilir veya cezalandırırken; seçkin statüsünün çeşitli kurumlar tarafından açıktan açığa ve belirgin bir nesnel yargı olmaksızın verilmesi olarak anlattığı *temayüz (distinction)* kavramına işaret eden Sennett (2009a: 82); şeylerin ve giderek insanların ve pozisyonlarının markalaştırma eyleminin nesnelere haline dönüştüğüne; önemlerinin ve işlevlerinin abartılarak (*altın kaplama*) arzu ve tutku nesnesi haline geldiklerine dikkat çeker (2009a: 101-106). Malların aynılığı nedeniyle vazgeçmenin kolaylaşmış olması, her ana ikame malın aşırılmış biçimlerde ve yeniden doyum için piyasaya sürülmesi (2009a: 110), insan varlığını da gözden çıkartılmasını kolaylaştıran bir süreç olarak işlemektedir.

⁵ *Meritokratik* yönetim: Yönetim erkinin yüksek liyakate dayandığı sistem

Sennett, tam da burada, yeni bir dünyanın olanaklılığından söz eder: *zanaatkarlık*, işini iyi, bilgilerini birikimli kullanarak ve öznel doyumunu için de yapma arzusu; diğer bir deyişle üretimi buna zorunlu olduğu için değil, o işi yaparken karşılaşılan zorluk ve imkanlar yoluyla diğer insanlara temas şansının ve yollarının yakalanması (2009b: 378) anlamına gelir. “Zanaatkarlık, yeni kapitalizm kültürüne en radikal meydan okumayı temsil eder, fakat politikada tahayyül edilmesi en güç olandır” (2009a: 134), zira bağlılık, sadakat, birikim ve nesnel gerçekle ilişkilendirme bağlarını yüceltir ve böylece kişinin gerçekle ilgisini kendi kontrolünde olduğuna inancını pekiştirir (2009a: 136).

Tartışma:

Çalışma yaşamının bireyi nasıl yönlendirdiği, üretim ilişkileri alanının düzenlenmesindeki ideolojik zeminler vb. konular, sosyal bilimlerin ve elbette endüstriyel tasarımın da en çok tartışılan, en can alıcı konularından birisidir. Tasarım kim için, kime doğru ve kim tarafından gerçekleştirilir? Yeni socius, hangi ürünle doyurulmalıdır? Yeni insan neyi özleyecek, nasıl yaşayacak ve neyi kullanacaktır?

Buradaki tartışmada da görüleceği üzere, birbirinden çok farklı iki çıkarımla karşı karşıyayız: Her iki çıkarım da, psikoanalitik tekniklerle materialiteyi birleştirdiğini iddia etmekte ve etnografik metodla ölçümlenmiş bir analiz kullanmaktadır. Ancak nesnel dünyanın kişisel alana yansımalarını temel alan, bu yansımaları görünümünün altındaki materyal süreçlerden yola çıkarak açıklayan Sennett ile; yansımaların görüntülerinin analizini yapmakla meşgul olan Elliot ve Lemert’in çıkarımları; aynı dünyayı işaret etmesine rağmen birbirine taban tabana zıttır. Lemert ve Elliot–Bourdieu’cu bir deyişle- sosyal yapısal

bağlantılar yerine, çeşitli gerçeklikleri temel alan bir toplumsal dünya düşüncesini ileri sürerken; Sennett geleceğin kurgusunu iş'in kendisinden ve onun eylem felsefesinde görür.

Endüstriyel tasarımın, kendi işini ve üretimini bu eylem felsefesine taşıyamaması için bir neden var mıdır?

KAYNAKLAR:

Bauman. Z., 1999. *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar*. İstanbul: Sarmal Yay.

Bauman. Z., 2001. *Parçalanmış Hayat*. İstanbul: Ayrıntı Yay.

Bauman. Z., 2010. *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yay.

Bourdieu, P., 2005. *Pratik Nedenler*. İstanbul: Hil Yay.

Carrigan. M. 2010. "Realism, Reflexivity, Conflation, and Individualism". *Journal of Critical Realism*. vol. 9. No. 3. 384-396.

Deranty. J.P., 2008. "Work and the Precarisation of Existence". *European Journal of Social Theory*. November 2008. vol. 11, 4. 443-463.

Honneth. A., 2004. "Organized Self-Realization: Some Paradoxes of Individualization". *European Journal of Social Theory*. November 2004 .vol. 7 no. 4. 463-478.

Kumar, K., 1999. *Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. Ankara: Dost Kitabevi.

Lemert, C.C & Anthony Elliott. 2209. *Deadly Worlds: The Emotional Costs of Globalization*. Oxford: Rowman & Littlefield Pubs. Inc.

Sennett. R., 2002. *Karakter Aşınması*. İstanbul: Ayrıntı Yay.

Sennett. R. 2009a. *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. İstanbul: Ayrıntı Yay.,

Sennett. R. 2009b. *Zanaatkarlık*. İstanbul: Ayrıntı Yay.